

ВПЛИВ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ НА ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ПЕРЕКОНАННЯ СУДДІ

ЧЕРНОВСЬКИЙ Олексій Костянтинович - кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України, суддя Апеляційного суду Чернівецької області

Судова реформа, що поетапно проходить у нашій державі, спрямована на побудову незалежного, відкритого, справедливого, ефективного суду, який дієво забезпечить конституційний принцип верховенства права й буде користуватися довірою та повагою суспільства. Забезпечення права кожного на судовий захист на основі принципу верховенства права, здійснення правосуддя від імені держави Україна винятково на підставі Конституції і законів України висувають високі вимоги до моральних якостей кожного судді.

Без судочинства, об'єктивність якого не викликає сумнівів, немислимим є лад у суспільстві – лад, який передбачає абсолютну, наскільки це по-людськи можливо, справедливість [4]. Суддя повинен бути свідомим своєї відповідальності перед Богом, народом та державою, від імені якої він ухвалює рішення. У зв'язку з цим найбільшу увагу при здійсненні правосуддя необхідно приділяти такій психологічній категорії, як проблема внутрішнього переконання судді. Досліджувана тема є надзвичайно актуальною, оскільки при здійсненні правосуддя, після оцінювання всіх доказів по справі це є чи не найголовнішим чинником, який впливає на прийняття суддею остаточного рішення.

Дослідження даної теми торкалися у своїх працях багато відомих вчених, зокрема: В. Бедь, П. Біленчук, В. Васильєв, В. Гончаренко, О. Загурський, Л. Казміренко, О. Клевцова, Н. Клименко, В. Ко-

новалова, М. Костицький, М. Косьмій, В. Кошинець, М. Коченов, И. Кудрявцев, В. Марчак І. Мостова, В. Нагаєв, В. Нор, Л. Радухівська, Б. Романюк, Т. Сахнова, О. Сітковська, З. Смітієнко, М. Строгович, А. Федіна, В. Шепітько, В. Шибіко та інші.

У відповідності до діючого кримінального та цивільного процесуального законодавства України, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному неупередженому, об'єктивному та безпосередньому дослідженні всіх обставин справи, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Основною передумовою формування адекватного внутрішнього переконання судді є закон і етичні норми, якими керується суддя. Внутрішнє переконання складається в умовах незалежності суддів при їх обов'язку протистояти спробам дії ззовні; воно повинне формуватися лише на підставі дослідження обставин справи і спиратися на доброякісні, достатні і ретельно перевірені докази.

У своєму формуванні внутрішнє переконання проходить безліч етапів, починаючи від почуттєвого і завершуючи логічним. Серед них можна виділити кілька основних: 1) аналіз певних обставин, матеріалів (названому етапу передують почуттєве пізнання); 2) зіставлення результатів аналізу з

іншими матеріалами (тут велике значення має минулий досвід, рівень знань особи в досліджуваній галузі); 3) синтез, що передбачає створення основи для почуття переконання.

Психологічні етапи формування внутрішнього переконання пронизують правосвідомість суб'єкта. Аналізуючи й оцінюючи кожну обставину розслідуваної чи розглядуваної справи, судді керуються комплексом своїх моральних, правових уявлень, що визначають, зрештою, соціальну характеристику внутрішнього переконання. Саме тому всі спроби трактувати почуття впевненості, переконання як інтуїтивне, що не піддається ніякому контролю, повинні визнаватися такими, що суперечать науковому розумінню формування переконання [6, с. 134].

У філософській літературі процес формування внутрішнього переконання судді передається формулою «пізнано – усвідомлено – пережито – прийнято за істину». Наприклад, В.Ф.Бохан переносить цю формулу на формування суддівського переконання з деякими доповненнями. А саме: «пізнано – усвідомлено – пережито – прийнято за істину – підготовлено рішення». Складові частини цієї формули він розглядає як елементи суддівського переконання. Н.А. Гранат і Ю.Н.Погібко вважають, що наведена вище формула повинна мати наступне формулювання «пізнав – визначив цінність – прийняв як істину – прийняв рішення» [2, с.126].

Разом з тим надзвичайно важливим є питання впливу на процес формування внутрішнього переконання судді християнської етики та моралі, адже виконання певних завдань чи функцій потребує осмислення того, чи правильна та чи інша дія, чи справедлива, чи гуманна? Саме ці питання повсякчас ставить собі людина, яка здійснює судочинство.

Статтею 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено: «Особа, вперше призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складення присяги судді такого змісту: «Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю об'єктивно, безсторонньо,

неупереджено, незалежно та справедливо здійснювати правосуддя, підкорючись лише закону та керуючись принципом верховенства права, чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, дотримуватися морально-етичних принципів поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді та принижують авторитет судової влади» [11]. Статтею 1 Кодексу суддівської етики передбачено, що суддя повинен бути прикладом неухильного додержання вимог закону й принципу верховенства права, присяги судді, а також дотримання високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість і справедливість суду. Із вказаних вище норм права вбачається, що мораль і етика безпосередньо присутні у самих висловлюваннях при складанні присяги. І це закономірно, адже справедливість, доброта та чуйність є тими прерогативами, які закріплені у Біблії.

У цитатах Святого Письма вказується, що нащадок царя Давида Іосафат, проводячи судову реформу, напоумляв суддів: «Дивіться, що ви робите: ви-бо чините суд не для людей, а для Господа, і він при вас, коли ви судите. Нехай, отже, буде на вас страх Господній: дійте обережно, бо в Господа Бога нашого нема неправди, ні сторонництва, ані підкупства» [12, с. 369].

Неабияке значення (а можливо, і головне) у християнському вченні в аспекті здійснення судочинства відіграє категорія «чесність». Чесність і справедливість при розгляді конфліктів вимагають, щоб сторони були рівними перед законом. Рівність перед законом, якщо вона є реальною, означає не лише застосування до всіх одних і тих самих правових норм. Потрібне щось більше. Кожна сторона конфлікту мусить мати однакові шанси викласти свої аргументи, а суддя, що вирішує конфлікт, мусить бути безстороннім.

Якщо процедура розв'язування конфліктів і судового розгляду має бути чесною, то важливо, щоб суспільство цінувало чесність. Необхідно також, щоб міліція, судді та посадові особи були чесними та добросовісними. Але ці позитивні якості не з'являються автоматично. Те, що під ними

розуміється, має бути докладно пояснено та юридично підкріплено.

У багатьох країнах це робиться за допомогою кодексів кримінального та приватного (інколи також адміністративного) судочинства. У цих кодексах сформульовано правила кримінальних розслідувань і судочинства, приватних судових процесів та адміністративних рішень і їх оскарження. Навіть коли кодексів немає, більшість країн має докладні правила процедури розгляду конфліктів [9, с. 93].

У країнах Європи сформувались так звані етичні правила в судочинстві, які стосуються як організації здійснення правосуддя, так і етичних вимог до кандидатів на посаду судді.

В Україні 22 лютого 2013 року XI черговим з'їздом суддів України затверджено Кодекс суддівської етики положення якого спрямовано на встановлення етичних стандартів, пов'язаних зі статусом суддів. Порушення правил етичної поведінки, встановлених цим Кодексом, не можуть самі по собі застосовуватися як підстава для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та визначати ступінь їхньої вини. Разом з тим суддя має докладати всіх зусиль, щоб на думку розсудливої, законослухняної та поінформованої людини його поведінка була бездоганною.

Іншою важливою морально-етичною і правовою категорією судочинства є справедливість, досягнення якої є основною метою правосуддя. Головним для категорії справедливості, на нашу думку, є повага до прав і гідності людини, визнання того, наскільки добре вона виконує свої обов'язки. Крім цього, моральне поняття справедливості містить вимогу недопущення несправедливості, заборону несправедливості ні щодо себе, ні щодо інших. Іншими словами, необхідно виконувати обов'язки судді так, щоб це було справедливо щодо інших, і завжди зберігати почуття власної гідності.

Так, на думку голови Тимчасової слідчої комісії з перевірки суддів судів загальної юрисдикції, судді Верховного Суду України у відставці В.Р.Мойсика, особа, яка не має гідності, поваги до держави, іменем якої виносить рішення, співчуття до люд-

ських дол, не може залишатися суддею. У суспільстві повинне панувати право, а не інтереси конкретних політичних сил чи осіб [13].

Античні мислителі поставили перед людством одну з найскладніших проблем стосовно справедливості: чому варто надати перевагу у конфліктній ситуації – чинити несправедливість самому чи терпіти її. Сократ у діалозі з Платоном «Горгій» висловився щодо цього так: «Я не хотів би ні того, ні іншого. Але коли б стало немінучим: або чинити несправедливість, або терпіти від неї, я б волів терпіти». Напевно, таке вирішення цієї дилеми Сократом можна вважати виправданим, принаймні, для сумлінної людини: ніж чинити несправедливість іншим людям, краще вже самому її перетерпіти, тобто вибрати менше зло.

Етичні категорії гідності і честі займають особливе місце в структурі моральної свідомості в судочинстві, оскільки вони стосуються і глибин внутрішнього світу людини, і є основою моральної культури особистості.

Певні етичні вимоги до здійснення судочинства закладено в основній книзі християнства – Біблії. Так, зокрема, у Заповідях Блаженства Нагірної Проповіді Ісуса Христа визначено: «Блаженні вигнані за правду, бо їхнє Царство Небесне» та «Блаженні ви, як ганьбити та гнати вас будуть, і будуть облудно на вас наговорювати всяке слово лихе ради Мене. Радійте та веселіться, – нагорода бо ваша велика на небесах! Бо так гнали й пророків, що були перед вами» (Матвія 5: 10-11). Тобто у християнстві «правда», а також терпіння заради справедливості є однією із підстав отримання Царства Небесного і «вічного життя». А тому питання здійснення справедливого судочинства суддями у сучасному українському суспільстві, з огляду на стандарти християнства, є доволі актуальними. Ми можемо багато бачити випадків здійснення судочинства всупереч вищевказаним настановам Ісуса Христа. А, значить, отримання такими несправедливими суддями «вічних благ» є неможливим. І хоче це все має тільки морально-етичний аспект, то, мабуть, настання такої відповідальності суддів пе-

ред Богом має також вплив на їхню правосвідомість. Ті особи, які у світському житті піддавались несправедливому судочинству, у християнстві отримують певні привілеї. Інша вимога Нагірної Проповіді Ісуса Христа спрямована і до таких учасників судочинства, як свідки. Якщо вони дають правдиві показання, то і у праві, і у християнстві такі дії «винагороджуються». Якщо ж свідки дають неправдиві показання, то несуть за це відповідальність, а ті, проти кого вони говорять неправду, у християнстві отримують «велику радість». Тобто Нагірна Проповідь спрямована як до суддів, так і до учасників судочинства. Важливе значення для здійснення судочинства мають такі відносини їх учасників, які побудовані на повазі до прав людини. А тому «гнів» осуджується у християнстві як негативна людська риса характеру. І «кожен, хто гнівається на брата свого, підпадає вже судові» (Матвія 5: 22). Тобто будь-які конфлікти, суперечки, що вирішуються за допомогою судочинства в світських відносинах, є неприпустимими у християнському вченні.

Таким чином, сучасне судочинство в Україні в нормах Кодексу суддівської етики, законодавства про судоустрій і статус суддів та процесуального законодавства закріпило основні норми християнської етики. Проте ці етичні принципи християнського вчення не завжди реалізуються в судовій практиці. У майбутньому українське судочинство повинно трансформувати кращий позитивний досвід етичних вимог судочинства розвинених країн Європи задля досягнення справедливого судочинства в нашій державі. Водночас Кодекс суддівської етики затверджений XI черговим з'їздом суддів України в повній мірі відповідає сучасним міжнародним стандартам. У Законі України «Про судоустрій і статус суддів», прийнятому в липні 2010 р., з'явилася норма, за якою обов'язком судді вважається дотримання правил суддівської етики (п. 2 ч. 4 ст. 54).

Враховуючи все вищевикладене, ми вважаємо, що норми, які побудовані на принципах християнської моралі, – благословенні Богом і будують ефективно діяти на благо людям і всій Україні. Мораль і ети-

ка безпосередньо присутні у присязі, яку складає суддя перед вступом на посаду, що цілком закономірно, адже справедливість, доброта та чуйність повинні бути прерогативами його діяльності. Кодекс суддівської етики є ще одним підтвердженням необхідності безпосереднього дотримання ним християнських цінностей. Іншою складовою частиною етико-правової основи, що покликана забезпечити правильне застосування чинного законодавства суддею, є його особисті моральні настанови, його прагнення й рішучість поважати і дотримуватися закону.

Література

1. Васильєв В.Л. Юридическая психология. – СПб.: Питер. 2001. – 640 с.
2. Гранат Н.Л., Погибко 10.11. Внутреннее убеждение в структуре криминалистического мышления // Вопросы борьбы с преступностью. – М, 1972, – Вып. 17. – С. 125
3. Грошевой Ю.М Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве. – Харьков. 1975.
4. Гузар Л. Чи потребує Церква довір'я населення до судової гілки влади? [Електронний ресурс] / Л.Гузар. – Режим доступу: <http://www.credo-ua.org>.
5. Еникеев М.И Юридическая психология: Учебник для вузов. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИПФРЛ • М), 2001. – 517 с.
6. Коновалова В. О. Юридична психологія. Академічний курс : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 424 с.
7. Костицький М.В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції: Вибрані наукові праці. – Чернівці: Рута. 2008. – 560 с
8. Кошинець В.В., Марчак В. Я. Спеціальні психологічні знання в кримінальному процесі: теоретичні засади та практичні проблеми: навчальний посібник.-Чернівці: Рута, 2007. – 215с.
9. Оноре Т. Про право. Короткий вступ / Тоні Оноре; [пер. З англ. Н.Комарова]. – К.: Сфера, 1997. – 124 с.

10. Орбан-Лембрик .11.Р., Кошинець В.В. Юридична психологія: Курс лекцій. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2005.4 – 316 с.

11. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI за станом на 20 вересня 2010 р. – К.: ПАЛИВОДА А.В, 2010. – 172с.

12. Святе Письмо Старого та Нового завіту / Повний переклад, здійснений за оригінальними європейськими, араміїськими та грецькими текстами // Ukrainian Bible 63

DC. – United Bible Societies 1992.

13. Тимчасова спеціальна комісія з перевірки суддів судів загальної юрисдикції провела своє перше засідання [Електронний ресурс] / Закон і бізнес. – Режим доступу: www.hzib.com.ua

14.Юридическая психология: Терминологический словарь /Сост. Бандурка А.М, Венедиктов В. С Тимченко Л. В., Христенко В. Е., Калиновский Б. / Иод ред. Бандурки А. М.-Х.: Тимченко, 2005. – 432 с.